

NGUYỄN THẾ NAM*

NHÀ THỜ CÔNG GIÁO VIỆT NAM: LỊCH SỬ VÀ PHONG CÁCH KIẾN TRÚC¹

Tóm tắt: Bài viết tập trung khảo cứu quá trình phát triển của hệ thống nhà thờ Công giáo từ khi du nhập vào Việt Nam đến nay, đồng thời, phân tích đặc điểm kiến trúc và vai trò văn hóa - xã hội qua hai giai đoạn chính: thời kỳ Công giáo mới du nhập và ảnh hưởng mạnh mẽ của kiến trúc châu Âu và thời kỳ hiện đại với sự giao thoa, hội nhập phong cách kiến trúc. Bài viết giới thiệu các phong cách kiến trúc nhà thờ tiêu biểu ở Việt Nam, cùng với vật liệu và kỹ thuật xây dựng đặc trưng, từ đó khẳng định kiến trúc nhà thờ Công giáo đã trở thành một phần quan trọng của không gian văn hóa Việt Nam với những giá trị lịch sử, nghệ thuật và văn hóa đặc sắc.

Từ khóa: Công giáo, kiến trúc nhà thờ, kiến trúc Á Đông, kiến trúc phương Tây, bảo tồn di sản tôn giáo.

Ngày nhận bài: 26/9/2025; ngày phản biện: 26/10/2025; ngày duyệt đăng: 5/11/2025.

Mở đầu

Công giáo đã chính thức hiện diện tại Việt Nam từ thế kỷ XVII thông qua các cuộc truyền giáo của các giáo sĩ phương Tây và hiện là một trong những tôn giáo lớn tại Việt Nam. Trải qua nhiều biến động lịch sử, Công giáo không chỉ bén rễ trong đời sống tôn giáo của người dân mà còn để lại dấu ấn sâu đậm trong văn hóa và nghệ thuật kiến trúc. Những nhà thờ Công giáo trên khắp đất nước không đơn thuần là nơi hành lễ, mà còn là biểu tượng của sự giao thoa giữa văn hóa địa phương với kiến trúc phương Tây với văn hoá, kiến trúc truyền thống Việt Nam.

Trong đời sống văn hóa tôn giáo của cộng đồng Công giáo, nhà thờ giữ vai trò trung tâm: là nơi quy tụ tín hữu, tổ chức các nghi lễ tôn giáo, đồng thời là không gian thiêng liêng gắn liền với ký ức, truyền thống và bản sắc địa phương. Nhiều công trình nhà thờ còn vượt ra khỏi phạm vi tôn giáo, trở thành di sản kiến trúc, điểm nhấn cảnh quan và là nguồn cảm hứng cho các nghiên cứu về lịch sử - nghệ thuật.

Trong những giai đoạn lịch sử khác nhau, quá trình hình thành nhà thờ Công giáo tại Việt Nam cũng diễn ra với phong cách kiến trúc khá đa dạng. Đây là vấn đề đã được viết trong một số công trình nghiên cứu, như: tác giả Nguyễn Hồng Dương (2003) đã nghiên cứu tổng quát về nhà thờ Việt Nam, từ lịch sử hình thành, chức năng và các nghi lễ tổ chức trong nhà thờ; Nguyễn Nghị và các cộng sự (2004) đã nghiên cứu, khảo sát, chụp ảnh và giới thiệu

* Viện Dân tộc học và Tôn giáo học, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam. Email: nguyenthenam49@gmail.com.

¹ Bài viết là kết quả của Nhiệm vụ khoa học và công nghệ cấp cơ sở năm 2025: “Kiến trúc nhà thờ Công giáo vùng đồng bằng Bắc Bộ: lịch sử và biến đổi”, do ThS. Nguyễn Thế Nam làm chủ nhiệm, Viện Dân tộc học và Tôn giáo học là tổ chức chủ trì.

về lịch sử, phong cách kiến trúc hơn 200 nhà thờ khắp cả nước, khái quát các phong cách kiến trúc nhà thờ từ Romanesque, Gothic, Baroque...; các nghiên cứu, khảo sát của các đơn vị chuyên môn như Viện Kiến trúc quốc gia (2019) đã công bố kết quả Dự án Điều tra, khảo sát, đánh giá giá trị kiến trúc loại hình nhà thờ Công giáo ba miền Bắc, Trung và Nam.

Bài viết này sử dụng phương pháp nghiên cứu lịch sử, tổng hợp và phân tích tài liệu, kết hợp với cơ sở thần học về nhà thờ Công giáo, để khái quát hóa sự hình thành và phát triển của loại hình kiến trúc này. Đồng thời, bài viết cũng phân tích đặc điểm kiến trúc và vị trí của nhà thờ trong không gian văn hóa Việt Nam. Qua đó, người đọc có thể hiểu rõ hơn về giá trị lịch sử, văn hoá nghệ thuật và xã hội mà các công trình này mang lại.

1. Phân kỳ lịch sử hình thành nhà thờ Công giáo tại Việt Nam

Quá trình hình thành và phát triển của hệ thống nhà thờ Công giáo tại Việt Nam gắn liền với lịch sử truyền giáo, sự giao thoa văn hóa và những biến động chính trị - xã hội qua nhiều thế kỷ. Có thể chia lịch sử kiến trúc nhà thờ Công giáo Việt Nam thành hai thời kỳ chính: thời kỳ kiến trúc sơ khai, và thời kỳ xây dựng kiên cố, với mốc phân định là Hòa ước Giáp Tuất (1874)².

1.1. Thời kỳ kiến trúc sơ khai (từ khi du nhập đến nửa cuối thế kỷ XIX)

Các giáo sĩ Công giáo đến từ Bồ Đào Nha, Tây Ban Nha và một số quốc gia bắt đầu đặt chân lên các vùng đất thuộc Việt Nam ngày nay trong khoảng thế kỷ XVI - XVII. Trong giai đoạn này, kiến trúc nhà thờ của Công giáo Việt Nam còn sơ khai, chủ yếu là các điểm hành lễ nhỏ bằng tre, gỗ, được dựng tạm để phục vụ cộng đồng tín hữu đầu tiên, hoặc mượn tạm nhà dân để cải tạo thành điểm sinh hoạt tôn giáo. Đôi khi, ngay cả những chiếc thuyền nhỏ cũng được tận dụng để sử dụng cho mục đích tôn giáo, như trường hợp thành lập dòng Mến Thánh Giá với hai nữ tu đầu tiên (Anê và Paula) được diễn ra trên đoạn sông Hồng cạnh phố Hiến năm 1670.

Bước sang thế kỷ XVIII, cho đến nửa cuối thế kỷ XIX, Công giáo dần được chấp nhận rộng rãi hơn, đặc biệt là thời Gia Long, bởi quá trình lên ngôi của ông có sự đóng góp của nhiều người Pháp, trong đó có giám mục Pierre-Joseph-Georges Pigneau de Behaine (Bá Đa Lộc). Tuy nhiên, chính sách bách hại Công giáo một cách có hệ thống và hà khắc của các vua Nguyễn như Minh Mạng, Tự Đức, cộng với các hoạt động bài trừ Công giáo của Văn Thân cũng khiến cho những thành tựu kiến trúc nhà thờ Công giáo tại Việt Nam, nếu có, cũng hầu như không còn lưu giữ được cho đến ngày nay, trừ một số ngoại lệ như: nguyện đường dòng Thánh Phaolô (do Nguyễn Trường Tộ thiết kế, xây dựng từ 1862-1864) (Bùi Đức Sinh, 1998: 384), nhà thờ Tân Định (khởi công năm 1870). Ngoài ra, khoảng giữa thế kỷ XIX còn một số công trình được xây dựng theo phong cách kiến trúc Á Đông như nhà thờ Phú Nhai, nhà thờ Sở Kiện... nhưng không còn lưu giữ được mà bị thay thế bằng công trình xây dựng lớn hơn mang đậm phong cách kiến trúc châu Âu.

---

² Bài viết này chọn mốc lịch sử Hòa ước Giáp Tuất (1874) để phân kỳ mốc chuyển đổi trong lịch sử hình thành nhà thờ Công giáo tại Việt Nam bởi với việc đạt được thỏa thuận trong văn bản này, Pháp được quyền tự do truyền đạo *Thiên Chúa* trên toàn lãnh thổ Việt Nam, được quyền tự do buôn bán tại các cảng biển và trên sông Hồng. Đây là hai điều kiện quan trọng, cho phép Công giáo ở một số khu vực bước vào thời kỳ ổn định, phát triển, khởi đầu cho việc xây dựng các nhà thờ Công giáo kiên cố.

Nhìn chung, với một ngôi thánh đường Công giáo, nếu được xây dựng bằng những vật liệu đơn sơ như tre, gỗ, theo phong cách kiến trúc truyền thống của Việt Nam, thì không còn tồn tại được cho đến ngày nay do những nguyên nhân khách quan đem lại. Tính đến trước Hòa ước Giáp Tuất (1874), rất hiếm công trình kiến trúc nhà thờ Công giáo có quy mô lớn thiết kế theo phong cách châu Âu được xây dựng. Tuy nhiên, đây là thời kỳ đặt nền móng cho sự phát triển kiến trúc nhà thờ Công giáo Việt Nam về sau, khi các giáo sĩ bắt đầu được tự do hơn trong việc truyền bá không chỉ tôn giáo mà cả phong cách kiến trúc phương Tây. Bên cạnh đó, kỹ thuật xây dựng tại Việt Nam được tiếp nhận kiến thức mới từ châu Âu, trình độ của đội ngũ thợ xây dựng người Việt cũng được nâng lên.

1.2. Thời kỳ xây dựng kiên cố (từ nửa cuối thế kỷ XIX đến nay)

Từ sau Hòa ước Giáp Tuất 1874, tại những vùng được thực dân Pháp bảo trợ, nhiều công trình tôn giáo quy mô lớn của Công giáo Việt Nam được xây dựng, có cả nhà thờ mang phong cách kiến trúc châu Âu, hay phong cách Á Đông, hoặc pha trộn Đông - Tây. Những nhà thờ lớn hoặc nổi tiếng, được xây dựng vào thời điểm sớm, có thể kể đến là: nhà thờ chính tòa Đức Bà Sài Gòn (hay Vương cung thánh đường chính tòa Đức Mẹ Vô nhiễm Nguyên tội, khởi công năm 1877, hoàn thành năm 1880), nhà thờ Sở Kiện (khởi công năm 1877, hoàn thành năm 1882), nhà thờ đá Phát Diệm (Nhà nguyện Trái tim Vô nhiễm nguyên tội Đức Mẹ, 1883), nhà thờ Chính tòa Hà Nội (xây dựng từ năm 1884 tới năm 1888),... Sau Hiệp ước Patenôtre (1884), Công giáo Việt Nam gần như không còn phải đối mặt với những thử thách lớn và từ đây mở ra thời kỳ phát triển mạnh của nhà thờ Công giáo Việt Nam và sự đa dạng hóa và địa phương hóa mạnh mẽ, đặc biệt là từ đầu thế kỷ XX. Trong đó, những nhà thờ mang phong cách kiến trúc Gothic, Romanesque, Baroque,... là minh chứng cho sự ảnh hưởng mạnh mẽ của kiến trúc châu Âu. Những nhà thờ này thường được xây bằng gạch nung, đá, có tháp chuông cao, cửa sổ kính màu và các chi tiết trang trí tinh xảo, thể hiện sự kết hợp giữa kỹ thuật xây dựng hiện đại và nghệ thuật tôn giáo. Bên cạnh đó, có khá nhiều nhà thờ được xây dựng với kiến trúc có nhiều yếu tố truyền thống Việt Nam như mái cong, họa tiết dân gian, vật liệu địa phương (bằng chất liệu gỗ, gạch, có thể sử dụng vữa truyền thống với các thành phần như: mật mía (gi đường) trộn với vôi và cát, hoặc vữa vôi trộn với giấy dó,...). Trong đó, quần thể nhà thờ Phát Diệm (Ninh Bình) với kiến trúc độc đáo pha trộn giữa kiến trúc đình, chùa Việt và nhà thờ Công giáo, tạo nên một phong cách riêng biệt, quy mô lớn, không thể tìm thấy ở bất kỳ nơi nào khác. Cho đến nay, các nhà thờ cổ không chỉ là nơi hành lễ mà còn trở thành biểu tượng văn hóa, điểm nhấn cảnh quan và là đối tượng nghiên cứu của nhiều ngành khoa học như kiến trúc, lịch sử, mỹ thuật...

Từ khoảng đầu thập niên 1990 đến nay, nhiều công trình kiến trúc nhà thờ Công giáo mang tính phá cách so với những phong cách kiến trúc truyền thống được xây dựng, đặc biệt là ở miền Trung và miền Nam Việt Nam. Ngoài ra, còn có một số nhà thờ được xây dựng theo phương pháp truyền thống của các dân tộc thiểu số, thể hiện sự độc đáo cả về kiến trúc và cách sử dụng vật liệu, kết cấu, như nhà thờ gỗ Kon Tum (sử dụng vật liệu gỗ, vách làm từ đất trộn rơm, ngôi thánh đường tạo cảm giác thân thuộc như nhà sàn truyền thống của người Ba

Na), nhà thờ Bản Lìm (xây dựng theo kỹ thuật trình tường của các cộng đồng dân tộc ở Lạng Sơn), nhà thờ Sa Pa (phỏng theo kiến trúc của người Hmông (Mông) ở Lào Cai), nhà thờ Gò Dền (phỏng theo kiến trúc của người Chăm ở Ninh Thuận).

2. Đặc điểm kiến trúc nhà thờ Công giáo Việt Nam

2.1. Phong cách kiến trúc phổ biến

2.1.1. Nhà thờ Công giáo có phong cách kiến trúc châu Âu

Phong cách kiến trúc châu Âu được áp dụng vào xây dựng nhà thờ Công giáo Việt Nam chủ yếu là các phong cách Gothic, Roman, Baroque,... Tùy vào điều kiện kinh tế của từng cộng đồng, ý tưởng của người thiết kế xây dựng, mà đặc điểm của loại hình kiến trúc trên công trình được biến thể hay giản lược đi, đôi khi có sự kết hợp các phong cách kiến trúc với nhau.

Một là, nhà thờ theo phong cách kiến trúc Romanesque: Đặc điểm nổi bật của kiến trúc Romanesque là (i) *kết cấu vững chắc, tường dày* với các bức tường xây bằng đá, ít cửa sổ, tạo cảm giác kiên cố và bảo vệ, cửa sổ nhỏ, phần trên hình bán nguyệt, ánh sáng nội thất thường mờ ảo; (ii) *mái vòm nửa tròn* với vòm hình bán nguyệt là đặc trưng dễ nhận biết nhất, một số công trình sử dụng vòm có gân - tiền đề cho kiến trúc Gothic; (iii) *mặt bằng hình chữ thập Latinh* gồm gian giữa, gian ngang, cung thánh; (iv) *tháp chuông và mặt tiền đối xứng* với hai tháp chuông lớn ở mặt tiền phía tây, mặt tiền thường trang trí bằng phù điêu và cửa vòm lớn; (v) *trang trí điêu khắc phong phú* với cột, đầu cột, cửa vòm được chạm khắc hình các thánh, thiên thần, quái thú, cảnh Kinh Thánh... mang tính biểu tượng, tính giáo huấn cao. Nhà thờ Công giáo xây dựng theo phong cách Romanesque tạo bầu không khí trầm mặc, u tịch. Có thể kể một số nhà thờ nổi tiếng tại Việt Nam được xây dựng theo phong cách kiến trúc này, đó là: nhà thờ chính tòa Đà Lạt, nhà thờ Đức Bà Sài Gòn (kiến trúc Romanesque pha trộn), nhà thờ Giáo xứ Sầm Sơn (kết hợp giữa phong cách Romanesque và nghệ thuật Phục hưng)...

Hai là, nhà thờ theo phong cách kiến trúc Gothic: Một trong những phong cách nổi bật nhất của kiến trúc nhà thờ Công giáo Việt Nam là kiến trúc Gothic, đặc trưng bởi các vòm nhọn, tháp chuông cao, cửa sổ kính màu và hệ thống kết cấu hướng lên trời. Với những đặc điểm chính như sau: (i) *vòm nhọn* giúp phân tán lực tốt hơn và tạo cảm giác vươn cao; (ii) *trụ bay* - hệ thống xương sống cho mái vòm, giúp tăng độ ổn định và tạo hiệu ứng thị giác mạnh; (iii) *vòm có gân* - đóng vai trò then chốt trong việc định hình kiến trúc Gothic; (iv) *cửa sổ kính màu* lớn, rực rỡ, kể các câu chuyện trong Kinh Thánh bằng hình ảnh - đặc biệt là cửa sổ hoa hồng; (v) *chiều cao và tính thẳng đứng* tạo cảm giác hướng lên trời - biểu tượng của đức tin; (vi) *trang trí điêu khắc phong phú* gồm tượng thánh, tượng đầu máng xối, hoa văn tinh xảo - mang tính giáo huấn và biểu tượng. Nhà thờ Công giáo xây dựng theo phong cách Gothic thể hiện rõ khát vọng vươn tới Thiên Chúa, đồng thời tạo nên sự uy nghi, linh thiêng cho không gian thờ tự. Tại Việt Nam, rất nhiều nhà thờ được xây dựng theo phong cách kiến trúc Gothic, đặc biệt là tại những nơi chịu ảnh hưởng lâu đời của Hội Thừa sai Paris. Một số công trình xây dựng theo phong cách này được biết đến nhiều là: nhà thờ Sở Kiện, nhà thờ Lớn Hà Nội, nhà thờ Chính tòa Hải Phòng, nhà thờ Kẽ Sắt, nhà thờ Măng Lãng...

Ba là, nhà thờ theo phong cách kiến trúc Baroque: Những đặc điểm nổi bật của kiến trúc Baroque là: (i) *tính kịch tính và sân khấu* với không gian được thiết kế để gây ấn tượng mạnh, tạo cảm xúc mãnh liệt; (ii) *đường cong và hình xoắn* với tường uốn lượn, cột xoắn, mái vòm hình quả lê hoặc oval; (iii) *ánh sáng tương phản* được sử dụng để tạo hiệu ứng thị giác mạnh mẽ; (iv) *trang trí cầu kỳ* với tượng mạ vàng, phù điêu, tranh trần, khảm đá cẩm thạch, kỹ thuật đánh lừa thị giác; (v) *cột lớn và mặt tiền hoành tráng* với kiểu cột chồng tầng, mặt tiền đối xứng với các chi tiết nhô cao; (vi) *tính tổng hợp nghệ thuật* thể hiện ở sự kết hợp kiến trúc, điêu khắc, hội họa thành một tổng thể hòa quyện. Nhà thờ xây dựng theo phong cách kiến trúc Baroque tạo cảm giác trải nghiệm nghệ thuật, nơi con người cảm nhận được sự thiêng liêng qua ánh sáng, âm thanh và vẻ đẹp kiến trúc. Một số nhà thờ tại Việt Nam được xây dựng theo phong cách kiến trúc Baroque như nhà thờ Bùi Chu (mang phong cách Baroque đậm chất Tây Ban Nha, kết hợp với các yếu tố kiến trúc Romanesque và Gothic), nhà thờ Sâm Dương (thuộc giáo xứ Sở Hạ - có mặt tiền xây dựng theo kiến trúc Baroque), nhà thờ chính tòa Bắc Ninh, nhà thờ Hải Dương...

Nhìn chung, nhà thờ xây dựng theo phong cách kiến trúc phương Tây ở Việt Nam trong lịch sử đã chịu ảnh hưởng ít nhiều của các dòng truyền giáo, những nơi chịu ảnh hưởng lâu đời của Hội Thừa sai Paris thường xây dựng nhà thờ theo phong cách Gothic, hoặc Romanesque, trong khi những nơi chịu ảnh hưởng của các thừa sai Đa Minh Tây Ban Nha có thể đưa thêm những yếu tố kiến trúc Tây Ban Nha, hoặc Baroque vào thiết kế nhà thờ. Tuy nhiên, điều này chỉ mang tính tương đối, trên thực tế nhà thờ Công giáo có thể được xây dựng mà không rõ phong cách kiến trúc chủ đạo, hoặc có sự đan xen phong cách kiến trúc. Một số nhà thờ không thể thể hiện đầy đủ rõ nét phong cách kiến trúc bởi nhiều nguyên nhân, như thiếu vốn, kỹ thuật, nhu cầu thẩm mỹ hoặc cũng có thể để thích ứng với điều kiện khí hậu Việt Nam.

2.1.2. Nhà thờ Công giáo có phong cách kiến trúc truyền thống Á Đông

Một là, nhà thờ theo phong cách kiến trúc truyền thống rõ nét: Cho đến thời điểm nửa cuối thế kỷ XIX, vật liệu xây dựng địa phương sẵn có, có thể sử dụng để xây dựng nhà thờ Công giáo chủ yếu vẫn là gỗ với bộ vì, rui, mè, cột, cửa. Bên trong nhà thờ sử dụng kết cấu gỗ truyền thống, bên ngoài có hình thức kiến trúc Á Đông (còn được gọi là nhà thờ Nam). Hình thức mặt đứng chính với mặt tiền phía trước kiểu tam quan như đình chùa, mái lợp ngói (ngói mũi hài, ngói âm dương, hoặc ngói đất nung), trang trí mái đao uốn cong, chông diềm nhiều tầng mái, hoặc trang trí hoa văn tổng thể theo truyền thống Á Đông.

Nét đặc trưng của phong cách nhà thờ Nam là hầu như không có tháp chuông cao vút gắn với mặt tiền nhà thờ, tháp chuông có thể được làm rời. Cạnh nhà thờ có các dãy nhà dài sử dụng vào mục đích làm nơi sinh hoạt của các hội đoàn, Ban Hành giáo, hoặc hướng tới các hoạt động mục vụ khác. Vì nhà thờ xây dựng theo phong cách kiến trúc truyền thống sử dụng bộ cột bằng gỗ nên thông thường chiều cao chỉ ở mức độ nhất định (trừ nhà thờ Lớn Phát Diệm và các nhà thờ sử dụng vật liệu bằng bê tông cốt thép được xây dựng gần đây), bên trong nhà thờ mát, nhưng khó điều chỉnh ánh sáng hơn. Nhìn chung, nhà thờ Nam chưa tận dụng được nhiều khả năng lấy ánh sáng của hệ thống tranh kính. Kiến trúc mái cũng chưa tạo được hiệu ứng khuếch đại âm thanh trong các nghi lễ diễn ra tại nhà thờ Công giáo kiểu Châu

Âu. Một vài công trình tiêu biểu cho phong cách này như nhà thờ Hảo Nho, nhà thờ Bình Sa, nhà thờ Trung Lao, nhà thờ Thôn Đông, đặc biệt là khu quần thể thánh đường Phát Diệm (đều thuộc tỉnh Ninh Bình), nhà thờ Nam Am (Hải Phòng), nhà thờ Ba Làng (Thanh Hóa)... một số nhà thờ xây dựng theo phong cách kiến trúc khá độc đáo, như nhà thờ Cam Ly (gọi hình ảnh ngôi nhà Rông Tây Nguyên, bàn thờ có đầu trâu nâng đỡ, lấy cảm hứng từ văn hóa của các dân tộc tại chỗ vùng Tây Nguyên).

Nhìn chung, nhà thờ xây dựng theo phong cách kiến trúc truyền thống rõ nét, với mái ngói cong, đầu đao uốn lượn, cột gỗ lim, hệ vì kèo chông rường - giá chiêng, cùng các chi tiết chạm khắc hoa văn truyền thống đã tạo nên một không gian thờ tự vừa linh thiêng vừa gần gũi với tâm thức người Việt. Một số nhà thờ hội nhập văn hóa với các dân tộc thiểu số, tạo dấu ấn riêng về kiến trúc tộc người, đồng thời cũng tạo sức hút nhất định trong công cuộc truyền giáo đến với các vùng đồng bào các dân tộc thiểu số.

Hai là, nhà thờ theo phong cách kiến trúc truyền thống hỗn hợp: Đây là loại nhà thờ kiến trúc theo phong cách truyền thống, bên trong kết cấu gỗ truyền thống, nhưng vỏ ngoài lại mang dáng dấp kiến trúc châu Âu với đặc trưng tháp chuông nhọn, cao vút, mặt tiền trang trí như nhà thờ Tây. Loại hình nhà thờ này là bước tiến mới trong quá trình phát triển của nghệ thuật kiến trúc nhà thờ Công giáo, có thể xuất hiện trong bước chuyển tiếp từ kiến trúc nhà thờ thuần truyền thống sang kiến trúc nhà thờ kiểu châu Âu. Theo đó, kỹ thuật xây dựng vẫn là tận dụng những nguyên vật liệu tại chỗ, nhưng đã có sự pha trộn với kỹ thuật xây dựng và sử dụng vật liệu mới kiểu châu Âu, và học hỏi được nhiều kỹ thuật trang trí mang hồn cốt ảnh hưởng của Công giáo. Nhiều nhà thờ Công giáo được xây dựng theo phong cách kiến trúc truyền thống hỗn hợp còn tồn tại đến ngày nay, có thể kể đến một số công trình như: nhà thờ Hà Hồi, nhà thờ Từ Châu (Hà Nội), nhà thờ Yên Trì (Quảng Ninh)...

Kiến trúc nhà thờ Công giáo tại Việt Nam là một minh chứng sống động cho sự giao thoa văn hóa giữa phương Tây và văn hoá truyền thống các dân tộc Việt Nam. Trải qua nhiều thế kỷ, các công trình nhà thờ không chỉ phục vụ mục đích tôn giáo mà còn trở thành những biểu tượng nghệ thuật, phản ánh sự sáng tạo, thích nghi và bản địa hóa trong kiến trúc. Cho đến nay kiến trúc nhà thờ Công giáo Việt Nam đã phát triển theo hướng đa dạng, phong phú và đầy bản sắc, từ những tháp chuông cao vút mang phong cách Gothic đến những mái ngói tròng diềm, mái đao cong đậm chất đình chùa Việt, hay những ngôi nhà thờ Công giáo mang màu sắc văn hóa các dân tộc thiểu số. Tuy nhiên, không ít nhà thờ đã và đang xây dựng theo những phong cách cổ điển, chỉ mở rộng hơn về quy mô xây dựng³ và cũng có nhiều công trình mới được xây dựng theo những phong cách cách tân.

Một số nhà thờ xây dựng theo phong cách ít gặp ở Việt Nam, như nhà thờ Phương Chính (Hạ Trại) kết hợp phong cách Rococo Đông Dương⁴, nhà thờ Chính tòa Hưng Hóa được

³ Rất nhiều nhà thờ lớn, nguy nga tráng lệ, như nhà thờ Kiên Lao (thuộc Nam Định cũ, khánh thành năm 1997), nhà thờ Bác Trạch (thuộc Thái Bình cũ, khánh thành năm 2013), nhà thờ Lãng Vân (thuộc Ninh Bình, xây dựng năm 2015, hiện vẫn đang trong giai đoạn hoàn thiện),...

⁴ Đây là sự pha trộn giữa phong cách Rococo (với các đường nét tinh xảo, hoa văn trang trí cầu kỳ, lộng lẫy) và các yếu tố kiến trúc của Việt Nam.

xây dựng theo phong cách Byzantine⁵, nhà thờ Cửa Bắc (Hà Nội) là công trình tiêu biểu của phong cách kiến trúc Đông Dương⁶, nhà thờ Chính tòa Phủ Cam hay nhà thờ Chính tòa Thái Bình cũng có lối kiến trúc cách tân so với các lối kiến trúc nhà thờ Công giáo truyền thống...

Trong vài thập kỷ gần đây, ở nhiều nơi (đặc biệt là tại miền Nam), việc thiết kế nhà thờ Công giáo có khá nhiều sự phá cách so với các phong cách cổ điển truyền thống, có thể gọi chung là phong cách Tân hiện đại (Neo-modern hoặc Contemporary Sacred Architecture), hoặc pha trộn giữa phong cách kiến trúc nhà thờ truyền thống với thiết kế hiện đại, hiện đại hóa và gia tăng quy mô công trình...

2.2. Vật liệu và kỹ thuật xây dựng

Vật liệu xây dựng nhà thờ Công giáo tại Việt Nam rất phong phú, phản ánh điều kiện địa phương (kinh tế, khí hậu, tài nguyên) và tính lịch sử của thời điểm xây dựng. Các nhà thờ cổ thường sử dụng gạch nung, đá xanh, gỗ lim, kết hợp với mái ngói truyền thống. Kỹ thuật xây dựng cũng rất đa dạng, từ kỹ thuật lắp ghép khung gỗ theo truyền thống ở Việt Nam đến kỹ thuật xây dựng kiểu Pháp với chất liệu gạch, đá, bê tông cốt thép. Khá nhiều nhà thờ (đặc biệt là ở đồng bằng Bắc Bộ) còn giữ được bộ khung gỗ cổ truyền, với các chi tiết chạm khắc tinh xảo, thể hiện trình độ thủ công cao của nghệ nhân Việt Nam. Những kỹ thuật này không chỉ đảm bảo độ bền vững cho công trình, mà còn góp phần làm giàu thêm bản sắc kiến trúc dân tộc. Nhiều công trình lại sử dụng đá nguyên khối để làm bàn thờ, cột trụ, tạo nên vẻ đẹp bền vững và trang nghiêm. Cũng có những nhà thờ được xây dựng hoàn toàn bằng chất liệu đá, hoặc gạch. Điều đó tạo nên sự đa dạng trong kiến trúc nhà thờ Công giáo tại Việt Nam.

Dưới đây là bảng tổng hợp những đặc điểm chính về vật liệu và kỹ thuật xây dựng nhà thờ:

	Đặc điểm chính	Một vài công trình tiêu biểu
Nhà thờ gỗ	Nhà thờ có kết cấu gỗ truyền thống, với khung chịu lực cũng là gỗ, thường được gọi là nhà thờ Nam. Loại hình này còn số lượng khá lớn tại Bắc Bộ, một vài nơi ở Bắc Trung Bộ, nhưng đang có nguy cơ xuống cấp, nhiều nhà thờ đã và đang bị thay thế bằng những công trình lớn hơn, vật liệu bê tông cốt thép, gạch, đá. Những nhà thờ gỗ thường được xây dựng ở các vùng quê, trải qua thời gian (trên dưới 100 năm), trở thành những công trình có giá trị cao về nghệ thuật kiến trúc.	Nhà thờ Bình Sa (Ninh Bình), nhà thờ Lớn Phát Diệm (Ninh Bình), nhà thờ Xuân Hà (Ninh Bình), nhà thờ thôn Đông (Nam Định cũ),...
Nhà thờ gạch	Nhà thờ có kết cấu bền vững là gạch, bê tông chịu lực. Gạch cũng thường được trát vữa bảo vệ. Chỉ có một số ít công trình để gạch mộc để tạo ấn tượng về sự độc đáo.	Thánh đường Đan viện Xitô Châu Sơn (Ninh Bình) ⁷ , Nhà thờ giáo xứ Hòa Bình (Đồng Nai) ⁸ , nhà thờ Đức Bà Sài Gòn, ⁹ ...

⁵ Đây là phong cách kiến trúc có nguồn gốc từ Đế quốc Byzantine (Đế quốc Đông La Mã), nổi bật với việc sử dụng mái vòm lớn và hệ thống chiếu sáng đặc biệt.

⁶ Là một phong cách kiến trúc và nội thất độc đáo, hình thành ở Việt Nam, Lào và Campuchia dưới thời kỳ Pháp thuộc, với đặc điểm chính là sự kết hợp hài hòa giữa kiến trúc Tân cổ điển của Pháp và văn hóa truyền thống, có tính tới sự phù hợp với điều kiện khí hậu của các nước Đông Dương.

⁷ Gạch để mộc, các gờ chỉ trang trí giạt cấp cũng từ gạch, sự độc đáo ở đây là gạch nung được sản xuất tại địa phương, khác với loại gạch sử dụng xây dựng nhà thờ Đức Bà Sài Gòn là gạch nhập khẩu từ nước ngoài.

⁸ Gạch được xẻ và ốp vào tường nhà thờ, tạo điểm nhấn kiến trúc.

Nhà thờ đá	Nhà thờ có toàn bộ kết cấu bằng đá, khung chịu lực bằng đá, có độ bền cao và ít phải sửa chữa. Số lượng công trình nhà thờ đá tại Việt Nam không nhiều. Đặc biệt, có công trình nhà thờ Công giáo bằng đá xây dựng theo lối kiến trúc truyền thống, chạm khắc đá cầu kỳ gần như chạm khắc gỗ (tiêu biểu là tại quần thể nhà thờ Phát Diệm), thể hiện kỹ thuật cũng như nghệ thuật truyền thống của người Việt Nam.	Nhà thờ đá thuộc quần thể nhà thờ Phát Diệm (Ninh Bình), nhà thờ đá Sa Pa (Lào Cai), nhà thờ đá Tam Đảo (Phú Thọ), nhà thờ đá Bảo Nham (Nghệ An), nhà thờ Giáo xứ Sầm Sơn (Thanh Hóa),...
------------	--	---

2.3. Biểu tượng và trang trí

Trang trí nhà thờ Công giáo mang tính biểu tượng cao, thể hiện đặc trưng của đức tin và mỹ thuật tôn giáo. Thánh giá là biểu tượng trung tâm, thường được đặt ở vị trí cao nhất hoặc trang trọng nhất trong không gian thờ tự. Kính màu - đặc trưng của kiến trúc Gothic - được sử dụng để kể lại các câu chuyện trong kinh Thánh, tạo hiệu ứng ánh sáng huyền ảo trong nội thất. Ngoài ra, các tượng thánh, hoa văn chạm khắc, phù điêu, tranh tường cũng được sử dụng để trang trí, vừa mang tính giáo lý vừa thể hiện nghệ thuật Công giáo.

Trong các nhà thờ kiểu truyền thống Á Đông, hoa văn thường mang hình ảnh rồng, phượng, hoa sen, tứ quý, bát bảo... là những biểu tượng quen thuộc trong mỹ thuật dân gian. Những hoa văn mang màu sắc văn hóa Á Đông có thể được kết hợp với những hoa văn mang đặc trưng văn hóa Kitô giáo phương Tây (Hoàng Đạo Cương, chủ biên 2020: 182-B1), thể hiện bàn tay tài hoa khéo léo của người thợ thủ công Việt Nam, cũng như mức độ hội nhập và tiếp biến văn hóa của Công giáo tại Việt Nam.

Trang trí, họa tiết của nhà thờ như trang trí mặt tiền nhà thờ, trang trí cửa sổ, cửa ra vào, trang trí tháp chuông, chân cột, cung thánh... kiểu châu Âu cũng được người thợ chú ý. Nhiều nhà thờ còn đắp các biểu tượng Công giáo, các dòng chữ Latinh, chữ Hán, chữ Nôm,... mỗi biểu tượng mang ý nghĩa nhất định. Việc trang trí mái trần nhà thờ được phổ biến đối với nhiều nhà thờ lớn ở châu Âu, tuy nhiên, tại Việt Nam ít có hiện tượng vẽ tranh trang trí trực tiếp trên nóc nhà thờ, trừ một vài trường hợp đặc biệt như họa tiết trên trần cung thánh nhà thờ Xôi Thượng (Ninh Bình), hay tranh trên trần nhà thờ Sầm Sơn (Thanh Hóa).

3. Sự hòa nhập của nhà thờ Công giáo trong không gian văn hóa Việt Nam và xu hướng phát triển kiến trúc

3.1. Sự hòa nhập của nhà thờ Công giáo trong không gian văn hóa Việt Nam

Kiến trúc nhà thờ Công giáo tại Việt Nam không tồn tại như một thực thể biệt lập, mà luôn gắn bó mật thiết với không gian văn hóa - xã hội truyền thống. Từ những ngôi làng ven sông đến các đô thị sầm uất, nhà thờ hiện diện như một phần của cảnh quan, như một điểm nhấn kiến trúc vừa thiêng liêng vừa gần gũi. Quá trình giao thoa, hội nhập không chỉ diễn ra ở hình thức kiến trúc mà còn ở chỗ các nghi lễ Công giáo đã hòa nhập vào đời sống cộng đồng, trở thành một thiết chế văn hóa - xã hội có ảnh hưởng sâu rộng.

⁹ Gạch được nhập khẩu từ Pháp, trải qua hàng trăm năm vẫn giữ được vẻ đẹp tự nhiên.

Một trong những đặc điểm nổi bật của nhà thờ Công giáo Việt Nam là khả năng thích ứng với cảnh quan địa phương. Tại các vùng nông thôn, nhà thờ thường được xây dựng ở vị trí trung tâm làng, gần chợ, trường học, tạo nên một không gian sinh hoạt cộng đồng đa chức năng. Kiến trúc nhà thờ ở đây thường giản dị, sử dụng vật liệu địa phương như gạch, đá, gỗ, mái ngói, và được thiết kế theo tỷ lệ hài hòa với cảnh quan xung quanh. Trong các đô thị, nhà thờ lại mang dáng vẻ uy nghi, hiện đại hơn, nhưng vẫn giữ được sự tương thích với quy hoạch đô thị và kiến trúc địa phương đặc trưng. Sự hiện diện của nhà thờ không phá vỡ cảnh quan mà ngược lại, góp phần làm phong phú thêm diện mạo văn hóa của từng vùng miền.

Không chỉ là nơi hành lễ tôn giáo, nhà thờ Công giáo còn đóng vai trò như một trung tâm sinh hoạt văn hóa - xã hội. Tại nhiều địa phương, nhà thờ là nơi tổ chức các hoạt động cộng đồng như lễ hội, giáo dục, nghệ thuật, từ thiện và giao lưu văn hóa. Các trường học, thư viện, phòng khám, trung tâm sinh hoạt thanh thiếu niên có thể được xây dựng gần hoặc trực thuộc nhà thờ, tạo nên một hệ sinh thái phục vụ đời sống tinh thần và vật chất của người dân. Trong lịch sử, nhiều nhà thờ còn là nơi lưu giữ tư liệu, sách vở, bản thảo chữ Quốc ngữ¹⁰, góp phần vào quá trình hình thành và phát triển văn hóa hiện đại Việt Nam. Vai trò này khiến nhà thờ trở thành một thiết chế văn hóa - xã hội có ảnh hưởng vượt ra ngoài phạm vi tôn giáo, góp phần định hình lối sống, tư duy và giá trị cộng đồng.

Nhiều nhà thờ đã chủ động kết hợp yếu tố kiến trúc truyền thống Việt Nam như mái ngói, cột gỗ, hoa văn dân gian, tạo nên sự giao thoa độc đáo giữa văn hóa nghệ thuật phương Đông và phương Tây. Sự hiện diện song song của các công trình tôn giáo khác nhau trong cùng một cộng đồng là minh chứng cho tính bao dung và đa dạng của văn hóa Việt Nam, nơi các giá trị tín ngưỡng, tôn giáo được tôn trọng và cùng tồn tại trong một không gian chung.

3.2. Xu hướng phát triển của kiến trúc nhà thờ Công giáo Việt Nam

Cho đến nay, kiến trúc nhà thờ Công giáo Việt Nam đã bước vào giai đoạn phát triển đa dạng, nhưng vẫn xoay quanh một số xu hướng chính:

Thứ nhất, xu hướng bảo tồn, tôn tạo: với hàng nghìn nhà thờ trên khắp cả nước, trong đó có những nhà thờ đã tồn tại hàng trăm năm, có những nhà thờ có giá trị đặc biệt về nghệ thuật, kiến trúc, lịch sử. Bảo tồn, tôn tạo luôn là một ưu tiên trong việc giữ gìn và phát huy giá trị của kiến trúc nhà thờ Công giáo. Cho đến nay, giáo hội Công giáo Việt Nam, đã tiến hành bảo tồn, tôn tạo nhiều công trình, như việc trùng tu nhà thờ Phát Diệm sau khi bị bom Mỹ đánh phá, trất lại tường nhà thờ Lớn Hà Nội (giữ nguyên bản màu sắc cũ), đại trùng tu nhà thờ Đức Bà Sài Gòn,... Hệ thống nhà thờ Công giáo, đặc biệt nhà thờ gỗ cũng được nhiều cơ quan nghiên cứu, lưu lại hình ảnh, sơ đồ thiết kế, họa tiết trang trí...

Thứ hai, xu hướng cách tân, thích ứng và hội nhập: đây là xu hướng tất yếu khi Công giáo phát triển trong lòng dân tộc Việt Nam. Việc hội nhập văn hóa cũng đã và đang diễn ra trong kiến trúc nhà thờ ở một số vùng đồng bào dân tộc thiểu số. Ngoài việc du nhập kiến trúc

¹⁰ Ví dụ trường hợp nhà thờ Măng Lăng (Khánh Hòa), nơi trưng bày cuốn sách chữ Quốc ngữ đầu tiên được in tại Việt Nam (*Phép giảng Tám Ngày* của Alexandre de Rhodes, in năm 1651).

phương Tây, người Công giáo còn xây dựng những ngôi nhà thờ mang dáng hình dân tộc. Bên cạnh đó, đời sống hiện đại cho phép người Công giáo nghĩ thoáng hơn và chấp nhận những thiết kế nhà thờ theo phong cách mới hơn, chưa từng được biết đến trong lịch sử.

Thứ ba, xu hướng thay mới và mở rộng: cộng đồng Công giáo cùng với sự phát triển của kinh tế và nhân khẩu, cũng mong mỗi xây dựng nên những ngôi nhà Chúa to đẹp hơn. Do đó, ở nhiều nơi, cộng đồng giáo dân, bằng nhiều hình thức khác nhau, đã chung tay góp sức người, sức của tạo nên những công trình nhà thờ khang trang, rực rỡ thay thế cho những ngôi thánh đường nhỏ bé hoặc đã xuống cấp trước đây.

Kết luận

Nhà thờ Công giáo tại Việt Nam không chỉ là biểu tượng của đức tin tôn giáo, mà còn là những công trình kiến trúc mang giá trị lịch sử, văn hóa, nghệ thuật đặc biệt. Từ những ngôi nhà thờ sơ khai thời kỳ Công giáo mới du nhập đến những ngôi thánh đường lộng lẫy trong giai đoạn những kiến trúc sư phương Tây trực tiếp tham dự vào việc thiết kế thi công. Bên cạnh đó, đáng chú ý là quá trình giao thoa văn hóa giữa phương Đông và phương Tây, giữa truyền thống và hiện đại được phản ánh rõ nét trong kiến trúc của nhà thờ. Mỗi nhà thờ là một dấu ấn không gian, một ký ức cộng đồng, và một minh chứng cho sự sáng tạo trong việc tiếp biến kiến trúc ngoại lai vào bối cảnh địa phương.

Giá trị kiến trúc của nhà thờ Công giáo Việt Nam không chỉ nằm ở hình thức thẩm mỹ hay kỹ thuật xây dựng, mà còn ở khả năng biểu đạt bản sắc dân tộc thông qua ngôn ngữ kiến trúc. Sự kết hợp giữa mái ngói cong, cột gỗ lim, hoa văn dân gian với tháp chuông, vòm nhọn và kính màu đã tạo nên một phong cách kiến trúc tôn giáo độc đáo, vừa mang tính toàn cầu, vừa đậm chất văn hóa Việt Nam. Đây là minh chứng cho khả năng tiếp nhận và chuyển hóa văn hóa của người Việt Nam, đồng thời khẳng định vai trò của kiến trúc nhà thờ như một phần không thể tách rời trong không gian văn hóa dân tộc.

Trong bối cảnh hiện đại, khi đô thị hóa và toàn cầu hóa đang đặt ra nhiều thách thức cho việc bảo tồn di sản, kiến trúc nhà thờ Công giáo Việt Nam cần được nhìn nhận như một đối tượng nghiên cứu liên ngành: từ lịch sử, kiến trúc, mỹ thuật đến xã hội học và du lịch văn hóa. Việc bảo tồn các công trình này không chỉ là giữ gìn một phần ký ức tập thể, giữ gìn nơi sinh hoạt tôn giáo của cộng đồng Công giáo, mà còn là cơ hội để phát triển các mô hình hành hương, du lịch văn hóa bền vững, giáo dục cộng đồng về giá trị di sản, và thúc đẩy sáng tạo trong kiến trúc đương đại. Những hướng đi này sẽ góp phần làm phong phú thêm bản đồ văn hóa Việt Nam trong thế kỷ XXI./.

Tài liệu tham khảo

1. Hoàng Đạo Cương (Chủ biên, 2020), *Kiến trúc nhà thờ Công giáo Việt Nam qua tư liệu Viện Bảo tồn di tích*, tập 1 và tập 2, Nxb. Văn hoá dân tộc, Hà Nội.
2. Nguyễn Hồng Dương (2002), *Nhà thờ Công giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.

3. Nguyễn Hồng Dương (2003), “Nhà thờ Công Giáo ở Việt Nam - Một số loại hình kiến trúc tiêu biểu”, *Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo*, số 1 (19), tr. 39-46.
4. Nguyễn Nghị và cộng sự (2004), *Nhà thờ Công giáo Việt Nam: Kiến trúc - lịch sử*, Nxb. Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh.
5. Steven J. Schloeder (2015), *Kiến trúc nhà thờ Công giáo theo tinh thần Công đồng Vaticano II*, (Vũ Văn Tuấn, Nguyễn Đình Diễm dịch), Nxb. Tôn giáo, Hà Nội.
6. Bùi Đức Sinh (1998), *Giáo hội Công giáo ở Việt Nam, Quyển 3*, Veritas, Canada.
7. Lê Văn Thơ (2014), “Nhà thờ Phát Diệm - Một công trình kiến trúc Công giáo phong cách Á Đông đặc sắc”, *Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo*, số 07, tr. 109-116.
8. Viện Kiến trúc quốc gia (2019), Dự án “*Điều tra, khảo sát, đánh giá giá trị kiến trúc loại hình nhà thờ Công giáo Bắc, Trung và Nam Bộ*”, Hà Nội.

Abstract

CATHOLIC CHURCHES IN VIETNAM: HISTORY AND ARCHITECTURAL STYLES

Nguyen The Nam

Institute of Anthropology and Religious Studies

Vietnam Academy of Social Sciences

This article examines the development of Catholic churches in Vietnam from the introduction of Christianity to the present, focusing on their architectural characteristics and socio-cultural roles. The process is divided into two main periods: the early phase, marked by strong European architectural influence, and the modern phase, in which styles became localized, blending Western elements with traditional Vietnamese motifs. The article also presents representative architectural styles of Catholic churches in Vietnam, along with distinctive construction materials and techniques of each period. On this basis, the study asserts that Catholic church architecture not only reflects the history of missionary activity and cultural exchange but has also become an integral part of Vietnam’s cultural landscape, embodying significant historical, artistic, and cultural values.

Keywords: Catholic church architecture, East Asian architecture, Western architecture, religious heritage preservation.